

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур
Кафедра української філології і методики навчання фахових
дисциплін

Поліаспектність творчості Лесі Українки (до 150-річчя з дня народження)

Збірник наукових статей і тез

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2021

УДК 821.161.2.09

П49

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
(протокол № 4 від 28 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Яремчук Н. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

Гармаш Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор
кафедри української літератури та журналістики імені професора
Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного
університету Г. С. Сковороди

Поліаспектність творчості Лесі Українки : збірн. наук. статей і
П49 тез. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 188 с.

УДК 821.161.2.09

© Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021

2. Мушкетик Ю. На брата брат: роман. Харків : Фоліо, 2006. 317 с.
3. Павлюк Н. Історична проза Ю. Мушкетика: онтологічно-гносеологічний та аксіологічний аспекти: автореф. дисерт. канд. філол. наук. Одеса : Астропринт, 2016. 16 с.
4. Ромас Л. Юрій Мушкетик. *Історія української літератури ХХ - ХХІ ст.: у 3 т.* Київ, 2014. Т. 2. С. 219-241.
5. Федоровська Л. Романи Ю. Мушкетика: літературно-критичний нарис. Київ : Рад. письменник, 1982. 82 с.

*Галина Авксентьєва,
канд. філол. наук, доц.*

*Тетяна Шеховцова,
магістрантка 1 року навчання
філологічного факультету*

КОМПОЗИЦІЙНІ АСПЕКТИ РОМАНУ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «НЕВЕЛИЧКА ДРАМА»

Постановка проблеми. Творчість В. Підмогильного – непересічне явище української літератури 20 – 30-х років ХХ ст. Урбаністична, інтелектуальна, психологічна проза митця, спрямована на пізнання людини, є зразком модерної літератури. Письменник продовжував традиції української класичної літератури (Володимира Винниченка, Михайла Коцюбинського) з її гуманістичним пафосом, пильною увагою до долі людини, до її внутрішнього світу. Використовував прозаїк і мистецькі знахідки Антона Чехова, Леоніда Андрєєва, французьких класиків, чиї твори постійно перекладав. У попередників він навчився уважного ставлення до слова, мистецтва розкриття внутрішнього стану персонажа, філософського погляду на дійсність. Письменник доволі рано сформувався як самобутній український митець європейського масштабу, витворивши неповторний художній світ, що відбивав його добу і місце в ній людини.

У популярних «Розповідях про неспокій» Юрій Смолич залишив цікаві думки про прозаїка, якого знав особисто: «Коли б хтось із читачів цих моїх літературних спогадів та запитав мене, кого з молодих українських письменників двадцятих-тридцятих років я

вважав найбільш інтелектуально заглибленим, душевно тонким або, по-простому кажучи, найбільш інтелігентним, то я б ні на хвилину не задумався і відказав: Валер'яна Підмогильного» [4, с. 600 – 601]. Таке визначення є закономірним, адже молодий митець справді користувався високим авторитетом письменника-інтелектуала, доробок якого і сьогодні привертає увагу літературознавців оригінальними художніми знахідками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо творчості Валер'яна Підмогильного маємо цілий ряд тогочасних критичних заміток А. Ніковського, П. Колесника, В. Юноші та ін. Згодом детально аналізували твори письменника діаспорні літературознавці Ю. Шерех, Ю. Лавріненко, Ю. Бойко. Серед діаспорних досліджень виділяється монографія М. Тарнавського «Між розумом та ірраціональністю: проза В. Підмогильного». Доробок письменника М. Тарнавський трактує в широкому контексті національної і зарубіжної літератур, акцентуючи увагу на філософських та художніх складових творчості, досліджуючи співвідношення раціонального та ірраціонального у доробку митця [5, с. 163 – 191].

В Україні новаторський доробок В. Підмогильного активно досліджують Н. Бернадська, Ю. Ковалів, Л. Коломієць, С. Луцій, В. Мельник, Р. Мовчан, В. Шевчук та багато інших. Увага літературознавців зосереджується на філософських аспектах творчості письменника, традиціях і новаторстві, детальному дослідженні поетики роману «Місто». Але актуальною та недослідженою залишається композиційна специфіка роману «Невеличка драма», яка розкривається через жанрову складову твору та своєрідність використання засобів образотворення.

Метою статті є з'ясування композиційних аспектів роману Валер'яна Підмогильного «Невеличка драма».

Виклад основного матеріалу. В. Підмогильний успішно дебютував у жанрі новели. Невипадково сучасний письменник та науковець Валерій Шевчук назвав В. Підмогильного «блискучим новелістом ХХ століття» [6, с. 10], адже новели прозаїка сповнені проникливої віри в людину, якій довелося пережити грізні події революції, громадянської війни, труднощі пореволюційної дійсності. Вони відзначаються художньою виразністю й лаконічністю, умінням митця безпомилково обрати з ряду деталей найбільш вражаючі. Головна тема ранніх збірок «Твори. Том І», «Військовий літун», «Проблема хліба» – доля підлітків та інтелігенції у вирі революції,

голодних років громадянської війни, їх життя у жорстоких умовах утвердження нової влади в Україні.

Згодом прозаїк звертається і до жанру повісті. У доробку митця відомі повісті «Остап Шаптала» (1921), «Третя революція» (1925), «Повість без назви» (1934). Поступове розширення жанрових обріїв сприяє написанню романів. Саме великі прозові твори принесли письменникові найбільшу популярність. Письменник є автором двох романів «Місто» (1928) та «Невеличка драма» (1930). У центрі другого роману Валер'яна Підмогильного постає образ Марти Висоцької, розумної, освіченої, незалежної, романтичної дівчини, що прагне самостійно реалізуватися у житті та знайти справжнє кохання.

В авторському підзаголовку до твору письменник наголошує, що це «роман на одну частину» [3, с. 17]. Таким чином маємо чітке авторське визначення жанру (з авторською характеристикою жанру, до речі, не погоджується літературознавець Юрій Ковалів, який наполягає, що «Невеличка драма» – це повість [2, с. 58]) та його композиції. На композиційному рівні можна простежити відмінність у структуруванні тексту першого роману, «Місто», де чітко визначено дві частини, та роману «Невеличка драма», який не поділяється на частини, але у структурі тексту автор виділяє 16 розділів. Митець не нумерує розділи, але дає назви, що конкретизують події у творі: наприклад, експозиційний розділ має назву «На світі Іва зовсім сама...», ми знайомимось з Мартою, дізнаємся, що її батько – сільський вчитель, уже помер; дівчина працює діловодкою у махортресті, винаймає помешкання на Жилинській вулиці. У другому розділі, «Квіти невідомого лицаря», назва відповідає ситуації з тексту: Марта має невідомого залицяльника, який надсилає їй у лютому місяці хризантеми.

Заголовки до розділів є доволі іронічними. Саме іронія надає романові рис модернізму. На цьому наголошують дослідники М. Тарнавський [5, с. 58] та Ю. Ковалів [2, с. 61]. Із зазначеною думкою не можна не погодитися, адже насмішка відчутна у кожному заголовку: «На світі Іва зовсім сама...» (дівчина самостійно вирішує усі життєві проблеми), «Четверо в одній кімнаті, крім дівчини» (четверо залицяльників оточують Марту), «Весняної ночі все в саду шепоче, все любити хоче...» (героїня знаходить справжнє кохання, про яке мріяла), «Свійський Отелло» (одружений сусід також має плани на дівчину) та інші. Іронія простежується повсякчас у тексті роману. Це і пошуки Мартою справжнього кохання, як у книжках. У

цих пошуках дівчині допомагає закоханий Льова. Автор іронічно зображує незграбну постать дивакуватого Льови Роттера, який звертається до К'еркегора в пошуках відповіді на важливі життєві питання. Але на противагу Славенку, Льова – душевно глибока, щира, добра людина, яка шукає істини, розуміє протилежності щастя й нещастя, завжди приходиться Марті на допомогу.

У «Невеличкій драмі» автор використовує композиційний прийом обрамлення: роман починається сном і пробудженням героїні («...дівчина спала глибоким, непорушним сном великої і довершеної втоми» [3, с. 204]), а в фіналі Льова залишає Марту сплячою в ліжку. У згаданій вище монографії Максима Тарнавського зазначена ситуація трактується як «виразний натяк на замкнуте коло... Така побудова роману наводить на думку, що весь роман – лише мить у нескінченному русі по колу, а це є втіленням філософії життя» [5, с. 177].

Сюжет твору характеризується лінійністю. Можна вести мову про декілька сюжетних ліній: Марти Висоцької, Юрія Славенка (основні), Льови Роттера, Дмитра Стайничого, Давида Іванчука, Андрія Безпалька (другорядні). У «Невеличкій драмі» лінійність сюжету порушують ретроспекції. Минуле повсякчас з'являється на особистому й на колективному рівнях. Особистісні ретроспекції – це пам'ять Марти про батька, спогади Роттера про воєнне життя й першу дружину, історія пригод Ірен та ін. Історичне минуле виступає у романі в двох формах. В. Підмогильний описує дух культурної епохи двадцятих років у розмові Мартиних залицяльників. «Усі чоловіки роману мають різні погляди на те, якими мають бути нові соціальні порядки й нова людина, – й таким чином відображають загальні настрої у повоєнній Європі», – зазначає М. Тарнавський [5, с. 183]. Історія у романі показана і в ширшій перспективі. Серед тем дискусій між персонажами роману є й містично-історичне минуле України, представлене такою постаттю, як Маруся Богуславка, про яку згадує Славенко: «Мені зовсім випадково, в зв'язку з загальним процесом українізації, довелось обізнатися з народною думою про Марусю Богуславку» [3, с. 55].

У романі традиційно автор використовує ряд позасюжетних елементів: ретроспекції, згадані вище, портрети, пейзажі, інтер'єри, мовлення персонажів, вставні епізоди. Зазначені елементи невід'ємно та гармонійно пов'язані між собою, доповнюють один одного.

Значущим, наприклад, є образ води на початку твору («стояла тиша і вогкість... вона ніби пливла...» [3, с. 12]), який є домінуючим для розкриття характеру головної героїні, поглиблює емоційний портрет дівчини. Марта виросла біля води, любила воду, постійно дотримувалася ранкового ритуального вмивання. Вона сприймала воду як виключну питому стихію життя, як найвеличніше джерело прагнення і сили. У стихії води, яка у різних міфологіях пов'язується з жіночим началом, уособлена визначальна риса головної героїні, її любов до природи.

У «Невеличкій драмі» для розкриття характерів персонажів повсякчас використовуються образи природи та інтер'єри помешкань. Події роману відбуваються, як правило, у кімнатах, тому переважають кількісно саме образи інтер'єрів. У зв'язку з тим, що топос дії звужений автором до помешкань персонажів, це дає підстави літературознавцям вести мову про камерність твору. Зокрема, Максим Тарнавський у згаданій монографії наголошує: «Камерність роману є важливим відображенням неспроможності персонажів налагодити людські стосунки, вирватися з замкнених інтелектуальних і емоційних кліток, в яких вони існують» [5, с. 164].

Дія роману відбувається в Києві, й місто тут таке ж реальне, як у романі «Місто»: «Жив Льова на маловідомій ширшому загалові киян Арсенанальній вулиці, яку не так то й легко знайти в Печерських нетрях і яку всі мають нахил плутати з вулицею Арсеналу, що тягнеться на південь від славного в історії революції заводу» [3, с. 30].

В. Підмогильний згадує не лише назви вулиць, а й такі загальновідомі прикмети Києва, як університет, площа Б. Хмельницького з пам'ятником гетьманові перед Софіївським собором, а далі на запаморочливій кручі – Андріївська церква з мощеною кахлями папертою й чавунними сходами.

Пейзажі у романі доволі реалістичні, детально відтворюють обставини місця дії. Уже на початку роману уві сні зображено пейзаж незвичайного, тихого лісу: «... жодного шелесту, свисту чи шарудіння – важкий ліс цей був мертвий, бездушний» [3, с. 17]. Такий пейзаж відповідає тиші в душі Марти, бо немає кохання, а сірі будні видаються такими ж бездушними як той ліс.

Дія роману відбувається взимку 1928 р., і та зимова пора додає відчуття фізичної і духовної ізоляції. А весна приходить тоді, коли

емоційна енергія Марти вже геть вичерпана, вона втрачає таке омріяне кохання.

Серед позасюжетних елементів у тексті повсякчас автор використовує портретні характеристики головних персонажів. У портреті Марти звертається увага на очі: «... її очі синяво-сірі й великі, наділені енергійним чаром юності...» [3, с. 17]. Очі, як елемент портрету, можуть дуже багато сказати про героїню. Адже саме ця художня деталь характеризує людину зсередини. Мартині очі кольору неба. Можливо, трохи похмурі, але великі і прекрасні, сповнені життєдайною енергією молодої людини.

Автор лаконічно говорить про зовнішність дівчини. Знаємо лише про її ніжну, тонку красу обличчя, гнучкі форми і лінії тіла, велику силу життєвої енергії, яку випромінює її постать. Важливим є портрет Марти перед першим побаченням із Юрієм. Підсвідомо відчуваючи важливість того вечора, Марта вирішила одягнути святкове вбрання: «Тепер її обличчя набуло більшої виразності, взяте в рамці цинамонової сукні й темно-каштанового волосся, високо підстриженого й від природи виткого. Ніс мала рівний, губи тонкі, овал лица поправно окреслений, риси чіткі й аж ніби суворі, але очі були ніжні, разом жартівливі й меланхолійні, однаково настановлені сміятися й плакати» [3, с. 98]. В. Підмогильний звертає увагу, як і в романі «Місто», на одяг, його властивість впливати на зовнішність. Зазначений портрет дає уявлення про внутрішній стан героїні.

Психологічний стан дівчини розкритий доволі детально і глибоко. Життя перед Мартою, як розкрита книга, яку треба почати читати. «Кожний нерв і кожна думка напоєні у неї бажанням шукати в житті романтично-героїчного, і це конкретизується в бажанні покохати, знайти взаємність у коханні, і через нього досягнути красу життя» [1, с. 317].

Висновки. У композиції роману Валер'яна Підмогильного «Невеличка драма» немає поділу на частини, але автор виділяє 16 розділів, яким дає іронічні назви. Лінійний сюжет ускладнений ретроспекціями та позасюжетними елементами (портрети, пейзажі, інтер'єри, мовлення персонажів, вставні епізоди).

Сюжетні та позасюжетні елементи невід'ємно та гармонійно пов'язані між собою, доповнюють один одного, витворюють цілісну й єдину структуру новаційного тексту.

Література

1. Бойко Ю. «Невеличка драма» В. Підмогильного на тлі дійсності 20-х років. *Досвід кохання і критика чистого розуму / Упоряд. О. Галета*. Київ, 2003. С. 313-330.
2. Ковалів Ю. Валер'ян Підмогильний. *Слово і Час*. 2019. № 2. С. 57-63.
3. Підмогильний В. Невеличка драма: Роман, повісті. Дніпропетровськ, 1990. 324 с.
3. Смолич Ю. Валер'ян Підмогильний. *Смолич Ю. Твори: у 8 т.* Київ, 1986. Т. 7. С. 4-29.
4. Тарнавський М. Між розумом і ірраціональністю: Проза В. Підмогильного. Київ : Пульсари, 2004. 230 с.
5. Шевчук В. Полинова зоря Валер'яна Підмогильного. *Українська мова і література в школі*. 1991. № 2. С. 10-18.

*Тетяна Анастасієнко,
магістрантка 1 року навчання
філологічного факультету
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц.
Авксентьєва Г. А.*

ДЕТАЛЬ У РОМАНІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «БРУХТ»

Постановка проблеми. П. Загребельний – багатогранний письменник. Його книги – це «думи і роздуми про народ від давнини до сучасності, про людей, які прагнуть від життя дива, шукають його і знаходять, втрачають або нівечать і – що найважче – творять його в муках і любові. Від Сивоока й Богдана лежать шляхи до наших сучасників – Череди і Карналя, творців добра, справедливості й краси», – так розмірковував над творчим феноменом письменника літературознавець В. В. Фащенко [5, с. 206]. Романи автора – від перших спроб, де характери лише окреслювалися, до експериментально-новаторських пошуків 80-х – 90-х років демонструють сприйняття людського життя як феномену творчого, діяльного. Кожний твір митця неповторний. Актуальність дослідження полягає в тому, що у сучасному літературознавстві ще немає комплексного дослідження авторської моделі творчості Павла Загребельного, зокрема своєрідності використання засобів